

שמעתא אליבא דהלכתא

גליון שפ"ז - פרשת כי תצא - תשע"ז - קהילת הניכי הישיבות, רמות ב' ספ

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר להטיל גורל בשבת ויו"ט

א. הטלת גורל. ב. טעם האיסור. ג. הגרלה לצורך מצוה. ד. ביום טוב. ה. כשאינו מגריל חפץ. ו. לרוז קיום מצות. ז. גורל ללא פתקים. ח. חלוקת כרטיסי הגרלה בשבת ויו"ט.

א. הטלת גורל

תנן **בשבת** (קמ"ט): מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו מפיו אבל לא מן הכתב. ונח' **בש"ס** (קמ"ט): בטעם האיסור, רב ביבי אמר גזירה שמא ימחוק אב"י אמר גזירה שמא יקרא בשטרי הדייטות. ועוד **תנן** שם (קמ"ח): מפני אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה. ו**פרש"י** מפני: מטיל פייס לחלק למי תגיע כל מנה ומנה. ובלבד שלא יתכוין וכו'. שיהיו המנות שוות ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה לזכות בגדולה הזוכה על פי הגורל והמתחייב על פי הגורל לקטנה יטלנה, ע"כ.

ואמרו **בגמ'** (קמ"ט): עם בניו ועם בני ביתו אין, עם אחר לא, מאי טעמא, כדרב יהודה אמר שמואל דאמר רב יהודה אמר שמואל בני בבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום מקפידים ומשום מנין ומשום לויין ופרועין ביו"ט, ע"כ. ו**פרש"י** (בי"מ עה): המקפידים זה על זה. שאין מוחלין על דבר מועט ומקפידים על הלכות זה את זה במדה ובמשקל ובמנין: עוברין. שבבית ובמים טובים: משום לויין ופרועים כלומר משום גזרה שמא יכתוב. (ועיי' שד"ח שד"ח ע"ב) ו**בבב"ב** (ב"מ פ"ג ה"ג) הביא שיש שפירשו דכולה ביו"ט שאינם לוקחין אלא במדה או במשקל או במנין וכל זה אסור ביו"ט דאסור לומר לו מלא מדה זו ואסור להשיגה בכך מאזנים ואסור להזכיר סכום מנין כדאייתא בביצה (כ"ט:).

מבואר דאיכא איסור להטיל גורל ביו"ט. וכ"כ **הרשב"א** (עבוד"ק בית מועד שער שני סי' ד' אות לב) ו**הא"י** (ויו"ט סי' שז), וכן פסק **הרמ"א** (סי' תקי"ז סעי' ג'). ועיי' **בתוס' יו"ט** (שבת פכ"ג מ"ב) דה"ה בשבת דדין שבת ויו"ט שווין ונקט יו"ט דסירכא דלישנא דרב יהודה אמר רב נקט. וכן הוא ב**שו"ע** (סס"י שכב).

ומי"מ איתא **בתוס' פ"ג** (פ"ח ה"ד) שמפני אדם את אורחיו ואורחיו ממיטין זה עם זה כדי שיטול חלקו תחלה לא שיטול חלקו ושל חבריו. והביאה **בביאור הלכה** (שם ד"ה ז), וכת' הטעם כיון דאין שום נ"מ בממוך רק מי שיטול תחלה הוא רק כמי שמטיל מי שיעלה לקדיש דהקיל המ"א (כמבואר להלן), ע"כ.

ב. טעם האיסור

והנה **הרמב"ם** (שבת פכ"ג ה"י"ג) כת' דאסור להפיס ולשחק בקוביא בשבת מפני שהוא כמקח וממכר. וכן הוא ב**בסמ"ג** (ל"ח טה, כב-ג). ולכאורה צ"ע שהרי ב"ש"י משמע דמשום שמא יבואו לידי משקל וכו' אתינן עלה. וכן ה**טשו"ע** (סס"י שכב) העתיקו כלשון ה"ש"י. וכן העירוני שתמה **הרש"ש** (קמ"ט). וכת' דיש לדחוק בלשון הגמרא לטעם הרמב"ם, ע"כ. ועכ"פ מבואר לדעת הרמב"ם איכא איסור בגורל גופא, וכת' **המ"א** (סי' ק') דאיכא נפ"מ לענין שכן שאינן מקפידים זה על זה דאין לגזור שמא יבואו לידי מדה ומשקל, דמי"מ יש לאסור להם חלוקה ע"י גורל למשום דבגורל גופיה איכא איסור משום מקח ומקח.

אולם שו"מ **בתה"ל"ד** (שם אות ט) שתמה על הרמב"ם ממשמעות ה"ש"י הנ"ל דנר' שאין איסור בגורל אלא משום שמא יבואו לידי מדה וכו', ותמה עוד על המ"א שנקט כהרמב"ם דסוף סוף בטשו"ע מבואר דלא כדבריו וא"כ איך כתי' בסתם כמותו דאיכא איסור בגורל עצמו. מיהו כהמ"א משמע **מהמ"ב** (סי' ק') וכן **בערוה"ש** (אות ח) הביא דברי הרמב"ם.

ועי' **בפמ"ג** (שם א"י סי' ק') שכת' שכוונת הרמב"ם דאיכא איסור וממכר דאסור משום גזרה שמא יכתוב. וכן הוא ב**בלבוש** (אות ו), וכ"כ **הא"ר** (אות יב) ו**החיי"א** (כלל לח אות ג). ו**המהר"ל** (מנהגים יו"ט אות מ ושבת אות לב) הוסיף שיש שאינן מקפידים זה על זה דאסור לישראלים להניח את הגוי להטיל גורל ביניהן לא בשבת ולא ביו"ט, גזירה משום שחוק קוביא וכ"כ מהר"ם, ע"כ. ועי' לעיל בשם רש"י.

ג. הגרלה לצורך מצוה

תנן **בשבת** (קמ"ח): "ומטילין חלשין על הקדשים ביו"ט, אבל לא על המנות". ואמרו **בגמ'** (קמ"ט): מאי אבל לא על המנות, אמר רבי יעקב בריה דרב יעקב, אבל לא על המנות של חול ביו"ט. פשיטא מהו דתימא, הואיל וכתביב ועמך כמריבי כהן אפי' מנות דחול נמי, קמ"ל. ו**פרש"י** (ד"ה טל) של חול: של קדשים של אמתול. וכן דעת **הרא"ש** (ויו"ט פ"ד ה"ב), **הנמק"י** (קמ"ט) ו**הרשב"א** (אות יב) וכן הביא **הר"ן** (שם סד. בריין ד"ה פסקא) בדעת הרמב"ם דבחול אסור לזון שאפשר מאתמול.

אולם **המגיד משנה** (ויו"ט פ"ד ה"ב) כת' בדעת הרמב"ם שאין הכוונה של חול כפרש"י, אלא של חולין. וכן הוא ב**רמב"ם** בפירושו על המשניות (שבת פכ"ג מ"ב) דמה שאמרו אבל לא על המנות ר"ל מנות של חולין שאין מטילין חלשים עליהם ביו"ט. וכן דעת **הר"י מלנויל** (קמ"ח): וכן נקט **התוס' יו"ט** (שבת פכ"ג מ"ב) בדעת הרמב"ם. (ועי' **בלח"מ** (ויו"ט פ"ד ה"ב) מה שתמה על הרמב"ם עי"פ פשט בגמ', ועי' משי"כ ליישב **בשו"ת פרי הארץ** (או"ח סי' טז עמ' מג. טור ב ד"ה היוצא). ועי' עוד בקרן אורה (קמ"ט), **בנהר שלום** (סוף אות ב) ו**בשפת אמת** (קמ"ט).]

וי"ל דאיכא נפ"מ בזה לענין גורלות לצורך מצוה, דלדעה הראשונה אסור משא"כ לדעה השניה. ועי' **במ"א** (סי' ט) שנקט כדעת המחמירין וכת' דע"כ אפי' לדבר מצוה אין להטיל גורל כל היכא דמצוי למיעבד מאתמול, ובשבת בכל גוונא אסור דהא איכא לחם הפנים בשבת, ע"כ. וכן דעת **התוס' שבת** (סי' יב).

אולם **במור וקציעה** (שם) כת' דהיכא שצריך להפיס לדבר מצוה עוברת, שיש בה צורך היום, שרי, לא שנא יו"ט לא שנא שבת. ו**בשלחן עצי שטים** (סי' ג אות ד סי' ט) נקט שמטילין גורלות לדבר מצוה אפי' היכא דאפשר מאתמול. ו**בערוה"ש** (אות ח) גם נקט להקל, ומי"מ כתי' שהגורל לדבר מצוה שיותר אינו בפתקאות שכל א' יעלה פיתקא דזה ודאי אסור, אלא גורל בפתיקת הספר ולראות האותיות כנהוג (ועי' בזה להלן), ע"כ. (ועיי' שכת' שהראיה שהביא המ"א ממנות של חול דאסור להטיל גורל בבית המקדש אינה ראייה, משום דהתם באמת אין הגורל כדן שהרי אין חולקין זבחים כנגד זבחים כמי"ש התוס' (שם ד"ה מטילין) ואינו אלא להשקט הריב לפיכך לא התירו על של חול ע"ש). ו**בתה"ל"ד** (סי' שכב ד"ה וכתב עוד ד"ה כתב עוד המ"א) כת' שלפי משי"כ לעיל שאין איסור בגורלות גופייהו פשיטא שאין איסור להגריל לצורך מצוה, ע"כ.

ולמעשה אע"פ **שבשער הציון** (אות כג) פסק על ראיית המ"א מלחם הפנים דיש לדחות דשאני התם דלא היה מגיע לכל א' כ"י"א דבר מועט מאד, כזית או כפול, לא הטילו עליהם גורל, וגם אפשר דנקטה המשנה ביו"ט משום סיפא דאבל לא על המנות, לאשמעינן דביו"ט נמי אסור. ומי"מ כתי' שם (אות כד) דבשבת ודאי אין להקל בזה. וכ"כ **המ"ב** (סי' כד - כה) דגורל לצורך מצוה אסור. ונראה דכיון שמצינו מחשובי הפוסקים דס"ל דלצורך מצוה שרי, וכן דעת כמה ראשונים, במקום הדחק נראה להקל, וכן משמע דעת **השבט הלוי** (ח"ס סי' עח). ועי' **בש"כ** (פ"ט אות מח).

ד. ביום טוב

וע"כ משמע מהמ"א דאף לדעתו ביו"ט מותר אם לא היה יכול לעשות כן מאתמול. ועי' **בשבות יעקב** המובא להלן דאף כשבידו לעשות במוצ"ש דינו כאפשר מאתמול. ו**בשעה"צ** (אות כד) פסק בדיון זה, דלמא רק על אכילת בשר קדשים שהיא מצות עשה גמורה התירו, אבל לא לשאר דבר מצוה. אלא שמי"מ **במ"ב** (סי' כד) הביא דבריו להלכה. (ואע"פ שכת' המ"ב דמשמע שמותר, מי"מ בשעה"צ הנ"ל נראה דלענין יו"ט ודאי מקילין).

המשך בעמ' הבא

פניני הלכה

האם מותר למוכר לפרש מחיר למזומן ומחיר לתשלומים

א - תנן (ב"מ סה) מרבין על השכר ואין מרבין על המכר, כיצד, השכיר לו את חצרו ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי הוא לך בעשר סלעים לשנה ואם של חודש בחודש סלע לחודש, מותר. מכר לו שדה ואמר לו אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא שלך באלף זוז אם לגורן בשנים עשר מנה אסור. ומפרשין טעמא **בגמ'** (שם), דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, וכיון דלא הגיע זמן התשלום לאו אגר נטר הוא מה שמשלם לו לבסוף אלא דכך שויה, ומה דקאמר ליה אם מעכשיו אתה נותן לי הרי היא לך בעשר, אולי הוא דקא מוזיל בניה. משא"כ במכר דזמן התשלום הוא עכשיו הלכך מה דמוסיף על על התשלום לאחר זמן אגר נטר הוא ואסור. עוד אמרינן התם - אמר רב נחמן טרשא שרי. **פרש"י** - למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה, ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות, אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני.

ומקשינן דמתני', ופרקינן התם קף ליה הכא לא קף ליה. ו**פרש"י** דשאני מתני' דקף ליה - אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות, דבדחיה רישא ליה דזמן התשלום הוא נוטל. ולעיל מיניה (ס"ג) אמר רב נחמן - האי מאן דיהיב זוזי לקיראה (פי' מוכר שעה) וקאזיל ד' ד' (חלות שעה בזווא), וא"ל יתנינא לך ה' ה', אתניחו גביה (המעות) שרי, ליתניחו גביה אסור.

ופירוש **התוס'** (שם ד"ה ואמר ליה) ו**הרא"ש** (פ"ה סי' כ"ב) דהא דשרי רב נחמן טרשא היינו דוקא בפרה וטלית שאין השער שלהן ידוע, אבל היכא דהשער ידוע כגון ההיא דשעה ה"ל כמו קף ואסור.

והובא דבריהם **בטור** (ויו"ט סי' קע"ט). וכתב עוד הטור דנ"ל שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו ה"ל כמפרש.

ולדינא כתב **המחבר** (ויו"ט סי' קע"ט א"א) - מכר לחבירו דבר שווה עשרה זוזים בשנים עשר שביל שממתין לו אסור וכו'. במה דברים אמורים בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידועה כגון פלפל או שעה, אבל טלית וכו"ז שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידועה מותר למכרו ביוקר לפרוע לזמן פלוני, ובלבד שלא יאמר לו בפירוש אלא תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זוזים ואם לזמן פלוני בשנים עשר. ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו ה"ל כמפרש ואסור.

ומבואר לדינא דדבר שאין שומתו ידועה, מותר למוכר להעלות את מחירו מחמת שהלוקח פורע בזמן מאוחר יותר (כגון שמשלם בשיק דחוי או בתשלומין וכדו'), כל שאינו מפרש שאם יתן לו המעות מיד ימכרהו בפחות. ולדעת הי"א בענין נמי שלא יעלה המחיר הרבה, דאל"כ חשיב כמפרש ואסור.

ב - איתא **בתוספתא** (פ"ה פ"ו ה"ד) הלוקח מקח מחבירו על מנת ליתן לו מכאן ועד י"ב חודש, רשאי שיאמר לו ואם לא מיד בפחות ואינו חושש משום ריבית. והובא לדינא **ברי"ף** (נ"ו) ו**ברא"ש** (פ"ה סי' כ"א).

ועפ"י כתב **הטור** (סי' קע"ט) - בד"א (דאסור במפרש או במעלהו הרבה) מתנתה בתחילת המכר אם מעכשיו בעשרה ואם לאחר זמן ביי"ב. אבל אם מכר ביי"ב על מנת לפרוע לאחר זמן, יכול למכר תפרע לי מיד ואקח ממך עשרה, מידי דהוי אמוכר חובו בפחות.

אולם **הרמב"ם** (פ"ה מהלך מלוה ולוה ה"ב) הביא דינא דהתוספתא בהאי לישנא - הלוקח מחבירו חפץ בשויהו ע"מ שיתן לו מכאן ועד י"ב חודש הרי זה רשאי למכרו לו תן לי מיד בפחות ואינו חושש משום ריבית.

וביאר **הב"י** (פ"ה קע"ט) דהא דכתב "בשויהו", אודא לטעמיה דס"ל לית הלכתא כטרשא דרב נחמן ואינו יכול למכרו ביותר משוויו.

ואחר שהביא הב"י דברי התוספתא, הרי"ף, הרא"ש ושאר הראשונים, ודברי הרמב"ם, כתב - וכתוב **בנמוק"י** (נ"ו) ו**במרדכי** (סי' ש"ח) דבעינן דוקא שיגמר המקח ויזכה בו הלוקח קודם שיאמר לו תן לי בעשוי בפחות. ואם לומר דאלי"כ אסור לקבל ממנו עכשיו בפחות הא ודאי ליתא, אלא ע"כ לומר דאסור לקבל ממנו אחר זמן כמו שפסק דה"ל כמפרש אם מעכשיו הרי היא לך ב"י סלעים ואם לגורן ביי"ב מנה דאסור. ע"כ.

ה. כשאני מוגריל הפני

ועי' **במ"א** (שם) שכת' דמשמעות הגמ' דכל זה לחלק איזו דבר אסור בשבת אפי' במקום דאתי לאינצוי, אבל להטיל גורל מי יאמר קדיש או מי יעלה לתורה שרי דהא הרבה פוסקים ס"ל דביוה"כ היו מפיסין מי שוחט מי זורק, ע"כ.

והשבות יעקב (ח"י ס"י כד) כת' דיש להביא ראיה שמותר להגריל כה"ג משאר כל הפייסות שהיו עושין בשבת כמבואר להדיא ביומא (כ), וכן מבואר ברמב"ם (מעשה"ק פ"ד). וגם אף אותן גורלות שעושין מתוך הספר (כלומר ע"פ מספר עמוד וכדו') אפשר דלא דמי לגורל שבש"ס דדמי טפי לקוביא ואפשר דשרי בכל ענין. ועי' נראה דאין איסור בגורל על הקדיש או עלעות לתורה כיון שהוא חפץ דמצוה וכן משמע בתשובת צ"צ (ס"י כו) והיינו דווקא מה שהוא צורך היום, אבל לגורל על הקדיש של מוצאי שבת ודאי דאסור כדאי בש"ס פ' השואל אבל לא מנות דחול ביו"ט, ע"כ. ומשמע דלמעשה לצורך מצוה מותר כל גורל, ועי' ספר לא חשיב גורל כלל. וכן משמע **בשע"ת** (שם אות ה) שהביא דברי השבות יעקב בסתם דלצורך מצוה שרי ולא כת' דדוקא ע"י ספר שרי. ועי' בסמוך בשם המ"ב. ועי' **בתורת שבת** (ס"ק ט) שמתיר דוקא ע"י קטן. [ועי' **בספר החיים** (שם) שתמה על ה"בא דלעולם לא להביא ראיה להיתר כלל מהמקדש כיון דשאיני שבות דאין שבות במקדש. וכן הקשה **תורת שבת** (ס"ק ט). והמ"א הקשה נמי כן החיק"ל הובא **בשד"ח** (פני האליף ארבע אות פ"ט טור א ד"ה והר"ם) ותיקף דל"ל למ"א דדבר שאפשר לעשותו מערב שבת יש בו משום שבות אף במקדש, עיי"ש. ו**בצננת פנח** (ח"י פ"ד ה"ם) כת' לדחות ראיית המ"א דשאיני התם ד"ל דמשלחן גבוה קא זכו. ועיי"ש מש"כ בזה בהל' בכורות פ"ט גבי מעשר בהמה].

ולמעשה **במ"ב** (ס"ק כד - כה) פסק ע"פ המ"א דלהטיל גורל מי יאמר קדיש או מי יעלה לתורה שרי דהא היו מפיסין בשבת במקדש מי שוחט מי זורק, ע"כ. ו**בשבת הלוי** (ח"י ס"י עח) כת' שמותר לערוך הגרלות בשבת ויו"ט, בחברות תהילים ומתמידים, לצורך ענין זה, ע"כ.

ולכאורה י"ל דבכה"ג אין איסור להגריל אף לדעת המ"א דס"ל דאין היתר להגריל בשבת אף לצורך מצוה, כי אינו מגריל חפץ ועי' אין כאן משום מקח וממכר כיון שלא שייך קנין (כמ"ש **בשלטי הגבונים** (ע"ז ד. סוף אות א), כי אין בו ממש. הובא **במ"א** (ס"י שו"ק א), ועי' **בשו"ת הרא"ש** (כלל יב ס"א) דבכה"ג אינו קונה כי קנין דברים בעלמא הוא. ו**בזכרון יוסף** (א"י"ח ס"י א ד"ה ולא מבטיא) כת' דלא שייך קנין בזה כי אין גופו ממון). וכן ביאר **בתהל"ד** (שם ס"ק יא) לדעת המ"א, וכת' עוד דאפשר דבכה"ג ליכא איסור כי הוי כחובות שקבוע להם זמן וא"א בלי גורל והוי הגורל מצוה לצורך היום [ועיי"ש בתהל"ד שתמה על המ"א דלשיטתו צריך לאסור גורל על קדיש וכדו', דהרי הזוכה קונה זכות המצוה לדעת תשובת הרא"ש דס"ל דסיטומתא קונה דבר שאין בו ממש]. ו**הביאור הלכה** (שם ד"ה זה) כת' שהטעם שאין איסור בכה"ג כי אין שום נ"מ בממון. ולפי"ז כשלא מגרילים חפץ עצמו אלא מי יקבלנו בתורת פקדון עד מוצאי שבת דשרי כיון שאינו זוכה בו בשבת. אלא דיש לדחות דכיון שמחמת הגורל זה זכו לו הדבר במוצ"ש נמצא שבגורל זה יש נ"מ בממון. וצ"ע כעת.

ו. לזרז קיום מצוות

והנה **הרמב"ם** (ח"י פ"ד ה"ם) כת' שאין מטילין חלשים על המנות, אבל מטילין חלשים על בשר הקדשים ביו"ט כדי לחבב את המצוה, ע"כ. וכן הביא **הר"ן** (שם סד. ברי"ף ד"ה פסקא). ועי' **בתוס' יו"ט** (שם ד"ה הקדשים) שביאר שהרמב"ם לשיטתו דס"ל דדוקא של חולין לא מפיסין עליהם, אבל לדעת **הראב"ד** ודעימיה דעל של אתמול לא מגרילים לאו טעמא דרישא משום חוב מצוה כדכתב הרמב"ם דלאותו טעם בכל הקדשים אפי' דאתמול שרי וכדפסק הוא לפי טעמו הזה, אבל הטעם הוא שהתירו ח"ו"ל לכהנים להפיס ביו"ט על הקדשים משום דבעלי מריבה הם כי היכי דלא לינצו, אבל קדשים דאתמול שהיה אפשר להם להפיס מאתמול לא התירו, ע"כ. [ועי' **בחי' מהרי"ח** (על התוס' יו"ט שם) מה שתמה ע"ז. ועי' **בשו"ת פרי הארץ** (א"י"ח ח"ב ס"י טז ע"ז פ"ג: טור א ד"ה מינה אתה למד) שלמד מהרמב"ם דאין לחוש משום ביזוי מצוה בהגרלת ס"ת וכדו' אלא אדרבה איכא חיוב מצוה].

מעתה יש לדון לדעת הסוברים לעיל שגורל לצורך מצוה שרי אף בשבת (או אף למחמירים ביו"ט כשלא היה יכול מערב יו"ט) האם הגרלה שעושים על פרסים שונים כדי למשוך לבבות הילדים (לוא ללמוד הוי בכלל זה, דיש לחלק דבכה"ג אסור כי לא מגרילים זכות המצוה עצמה, אלא דבר חולין, מיהו יש לדחות דכיון שהגורל הוא מחמת שהשתתפו בלימוד נמצא שהלימוד הוא הטעם שעורכים את ההגרלה ושבו איכא חיוב מצות ת"ת.

ולפי"ז לסוברים לעיל שגורל לצורך מצוה שרי אף בשבת, יש להיתר הגרלות של חיוב מצוה כגון של חברות תהילים דבכלל דבר מצוה הוא. וכן הדין ביו"ט אף למחמירים בשבת להגריל לצורך מצוה אם לא ניתן לעשותן בערב יו"ט או במוצאי יו"ט.

ז. גורל ללא פתקים

והנה **בשבות יעקב** (שם) הני"ל משמע דגורל לקדיש וכו' מועיל בכל גורל, ועי' ספר לא חשיב גורל כלל. וכן משמע **בשע"ת** (שם אות ה) שהביא דברי השבות יעקב בסתם דלצורך מצוה שרי ולא כת' דדוקא ע"י ספר שרי. וכי"כ **בקצות השלחן** (ס"י קמו בד"ה"ש ס"ק ט). ועי' בסמוך בשם המ"ב.

אולם **בספר החיים** (שם) כת' דע"י פתקאות אסור דיש בזה משום גזרה שמה יקרא בשטרי הדיוטות או שמה שכתב איזה אדם ויבוא לכתוב וכדו', ועי' בבאר היטב ס"י ש"כ"ג וס"י ש"ז ב"ט"ז ובמ"א, ואף למתירין שם לשמש לקראו בכתב מ"מ כאן דהוי תרתי אצל וקריאה בפתקאות נרא' דיש להחמיר אף לצורך מצוה, ע"כ. ועיי"ש שגם פייס כמו שהיה במקדש (ע"י שמרמים אצבעות וסופר האצבעות עד שמגיע למספר שנבחר) שרי. ומבואר שע"י פתקאות אין להתיר בשום אופן. וכן הביא **בספר נזר ישראל** (ס"י מד ס"ק כח) ע"פ השבות יעקב והביאו **המ"ב** (שם ס"ק כד). וכן פסקו **הערוה"ש** (שם), **הכה"ח** (אות לה) ו**השבת הלוי** (שם) כי באמת מהשבות יעקב גופא משמע דבכה"ג שרי אף ע"י פתקאות כ"ל. ועי' **בש"כ** (פ"ד ו' אות מה).

ח. חלוקת כרטיסי הגרלה בשבת ויו"ט

ויש לעיין אם מותר לחלק כרטיסי הגרלה בשבת או ביו"ט כשהגרלה תהיה במוצאי שבת או יו"ט. ויש לדון בזה בתרתי א' משום טלטול מוקצה ב' משום הכנה שהרי מקבלו לצורך מוצאי שבת או יו"ט.

והנה לענין מוקצה נראה דפתקים אלו לא חשיבי מוקצה כי יש בהם שימוש שעל ידם ניתן לקבל תמורה. ואע"פ שאסור לעשות הגרלה בשבת וביו"ט כמבואר לעיל, מ"מ אין איסור בקבלת פרס תמורת הפתק כמבואר **במ"ב** (ס"י שו"ק לג) שמתנה אסורה אבל לצורך מצוה מותרת. ובלא"ה ניתן לקבל ע"י פרס בתורת פקדון. וכן מוכח **מהמ"ב** (ס"י שו"ק ט) שכת' דהפתקאות ששולחין הקונים שכתוב בהן מע"ש סכום היין והשכר שלוקחין אם כתב בהן רק סימנא בעלמא שרי. וכן הביא **בש"כ** (פ"ב אות כו). [אלא דהעירוני ממה שמצינו **בשבת** (מד): שמעות הם מוקצה, ופרש"י שהם מוקצה כי לא חזו למדי, וכן הוא **בשו"ע** (ס"י שו"ק ע"ד) ובמ"ב (הקדמה לס"י רח), ומבואר שאע"פ שניתן לקבל תמורתם חפץ וכדו' לא חשיבי שיש בהם שימוש].

ולענין הכנה נראה דלא שייך איסור בזה כיון שנהנין בזה בשבת עצמה. ובכל כה"ג אין משום הכנה כמבואר **במ"ב** (ס"י תקד' ס"ק לג) וכן פסק **הגריש"א זצ"ל** (אשרי האיש ח"ב פ"ד אות ב), והארכנו בזה בס"ד בגליון רס"ה. וכן פסק **הש"כ** (פ"ח אות כד).

מסקנת דיינא

העולה לדינא, א' אסור להטיל גורלות בשבת ויו"ט. ב' אם מגריל חפץ לצורך מצוה, יש מקילין אף בשבת, ויש להחמיר. ומ"מ במקום מצוה עוברת הסומך להקל אף בשבת יש לו על מה לסמוך (ויגריל ע"י מספרים המודפסים בספר וכדו' ולא ע"י פתקים). וביו"ט אם לא ניתן להגריל מבערב יו"ט או במוצאי יו"ט מותר (לצורך מצוה). ג' אם אינו מגריל חפץ כגון שמגריל מי יאמר קדיש או מי ראשון בתור וכדו', מותר (אף ללא צורך מצוה).

ומשמע מדבריו דאף היכא דהחפץ שווה י"ב, כל שאמר לו אם מעכשיו ב'י ואם לאחר זמן ב"ב, אסור דמוכר ב"ב, דה"ל כמפרש.

[ועיי"ש **במחבר** (ס"ה) שכתב - מכר לו סחורה ב"ב ע"מ לפורעו לאחר זמן יוכל לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח אלא עשרה. ועל דבריו תסם **הרמ"א** וכתב - ודוקא כשכבר נגמר המקח ב"ב וזכה בו הלקוח כבר, אבל קודם שנגמר המקח אם אמר לו אם תפרע לי מעכשיו עשרה שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב אם לא ירצה הלקוח ליתן עכשיו].

אולם **המחנה אפרים** (ה"ל מלוה ולוהו דניי ריבית ס"י ל"א) כתב דכל ששווה י"ב, כי נמי התנה ואמר ליה אם מעכשיו ב'י ואם לאחר זמן ב"ב, ליכא איסורא משום אגר נטר. דאין לומר דהוי אבק ריבית דכיון דאמר אם מעכשיו כבר נתרצה ליתן לו ב' מאי דרביא ליה אם לגורן ב"ב ה"ל אגר נטר, דלא מצינו אבק ריבית במוכר שוה בשוה. ודייק כן מדברי הרמב"ם שכתב (פ"ח ה"יא) דאם אמר ליה אם מעכשיו וכו' כשיתבענו בדין אינו חייב ליתן לו אלא מה שהיה שוה בשעת המכר, דמבואר דכל שהיה שוה י"ב נותן לו י"ב אע"פ שהתנה. ודלא כב"י.

וכי"כ לדינא **בחכמת אדם** (שער משפטי צדק הל' ריבית כלל קל"ט) דנראה לו דאם המקח בכל החנויות ב"ב, והמוכר הזה צריך למעות ואומר אם תרצה ליתן לי במזומן אמכור לך בעשרה ואם לאו איני מוכר אלא כפי השער בכל החנויות, אע"פ שמפרש מותר, שיה רוצה לזולל בשביל המעות.

אלא ידעוין **במלחמות** (פ"ה) דכתב להדיא לאסור בכל גוונן, וז"ל - דמתני' מילתא פסיקתא קתני ואפי' שויה מחשבתא שנים עשר מנה אסור, ובין ברישא בין בסיפא מילתא פסיקתא תנן בין דשויה דמיס דקצץ השתא בין דשויה דמיס דלקמיה רישא לעולם מותר וסיפא לעולם אסור.

ודעוין עוד **במשנה למלך** (פ"ח ה"יא) דכתב דמ"ש הרמב"ם אינו חייב ליתן אלא מה שהיה שוה בשעת המכר וכו', נראה דלא בא למעט דאם היה שוה ק"כ אף שאמר לו אם מעכשיו במנה ואם לאחר זמן ק"כ מותר ליקח ק"כ, דזה אינו, דכיון דפי' ה"ל התוספת ריבית. ע"כ. והיינו דלא כדברי המחנה אפרים. וכבר צ"ן **הגרע"א** בהגהותיו שם דכן איתא להדיא ברמב"ן במלחמות.

וכן כתב לדינא **בשו"ע הרב** (ה"ל ריבית ס"י"ה) דאפי' המקח שוה עכשיו י"ב אלא שמוזיל לו אם יתן לו עכשיו אסור משום אבק ריבית [וצ"ן דכן משמעות הגמ' שם וכי"כ רמב"ם פ"ח ע"ש ודויק וכי"כ רמב"ן במלחמות בהד"א]. ע"כ. וכי"כ **התפארת למשה** (ס"י קע"ג ס"ג בה"ח) דאפי' שוה י"ב אסור, דכיון דנתרצה ליקח ב'י הרי אילו היה לו המעות לקח ב'י ובשביל החמתנה נותן לו י"ב. וכן העלה לדינא **באמרי בינה** (שו"ת ס"י ב' ס"ק ג) דאסור כמבואר במלחמות.

ד' ונראה דאף לדברי המחנה אפרים והחכמת אדם היינו דוקא היכא דמחיר הסחורה בשוק הוא כמו המחיר הגבוה, אולם היכא דאין שער ידוע לסחורה (וכמו שמצינו היום שאין שער ידוע לרוב המוצרים), ופעמים רבות אפשר להשיג אותה הסחורה במחיר נמוך יותר מאשר המחיר הגבוה שנתפרסם ע"י המוכר (אף בקניה בתשלומים), אפילו לדבריהם אסור לפרש ב' מחירים אחד למזומן ואחד לתשלומין.

העולה לדינא - א - חפץ שאין שומתו ידועה מותר למכרו בתשלומים במחיר גבוה יותר ממחירו האמיתי, רק אם אינו מפרש את מחירו במזומן. וכן שאין מעלה מחירו הרבה עד שניכר שמעלה במחיר מחמת התשלומים. ב - אף בכה"ג שהמחיר שמפרש בתשלומים הוא מחירו האמיתי של החפץ אלא דמפרש מחיר זול יותר לקניה במזומן, יש להחמיר ולאסור לשלם בתשלומים את המחיר שפירש לקניה בתשלומים כל שפירש מחיר זול יותר למזומן. ובפרט בזמננו שאין שער ידוע למוצרים, ופעמים רבות אפשר להשיג אותו המוצר בשוק במחיר זול יותר מהמחיר שפרסם המוכר לתשלומים דיש לאסור מעיקר הדין לשלם בתשלומים אם פרסם מחיר זול יותר למזומן.

פניני מוסר

עניני שבת קדש סעודה שלישית (י)

התרוממות הרוח בשעת סעודה שלישית - ... ואיך זה אפשר ששעת שלש סעודות עת הסתלק השבת קדש לא יהיה לך כשעה מיום הכיפורים. אבל לא שעת דאגה ואנחה על הנמיכיות בלבד הוא השלש סעודות, רק גם שעה של התרוממות היא. הצדיקים אמרו ששעת שלש סעודות היא השעה של יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא...

שמעתי שזקני הגאווה"צ הק' המגיד זצוקל"ה מבאזניץ אמר פעם בשלש סעודות שהיה בבחינת צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה". (האדמו"ר מפאסאנה זצ"ל, הכשרת האברכים פרק ד')

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"